

502.

DE EO

44
QVID EX MENTE PLATONIS SIT

ΟΡΘΩΣ ΛΕΓΕΙΝ

BREVI COMMENTATIONE

EIVSQVE

SECTIONE PRIMA EXPONIT

SIMVLQVE

SACERDOTIBUS

PLVRIMVM ADMODVMQVE

REVERENDIS CLARISSIMIS ATQVE DOCTISSIMIS

DIOECESI TORGAVIENSI

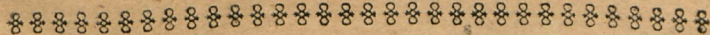
ADSCRIPTIS

ORATIONES EX MAIORVM INSTITVTIS IN HAC VRBE HABENDAS

PER OFFICIOSE INDICIT

M. GOTTLIEB MERKEL

PAST. PRIM. ET SVP.

TORGAVIAE, TYPIS RUIDELIANIS Ag. MDCCLXXV.

tor argumentum quoddam recte tractet, succincta commentatio-
ne ita sumus digesturi, vt Platonem, de eo, quid sit: ἐξ ὅσων λέγειν,
exponentem, *partim* interpretemur, *partim* vero iis, quae com-
memorabimus, lumen accendamus, tum ex scriptis diuinis, tum
ab oratorum Graecorum latinorumque exemplis. Omnis com-
mentatio nostra duabus sectionibus absolueda est, quarum pri-
orem iam iam exordimur.

SECTIO PRIMA.

De eo, quid, ex mente Platonis, sit: ἐξ ὅσων λέγειν.

§. I.

Ex omni materia ad tractandum ea dicit Plato seligenda,
ἃ μέλλει συμφέρον τῷ λέγοντι, καὶ τῷ ἀκούοντι, quae *utilitatem adfer-
re possunt et dicenti, et audienti,* Sed quid dicenti? (vt haec
praecipiam;) Imprimis, inquam, ipsi oratori. Est enim dicen-
dorum argumentum, si arduum, si graue, atque magnificum est;
magna dicentis commendatio, neque possunt facile, qui argu-
menti pondus sentiunt, eum vilipendere, qui haec pondera au-
ditoribus admetitur. Illud etiam ex meo sensu possum augurari,
vtile futurum esse auditori, quod mihi ipsi profuisse expertus
sum. Atque habet praeterea dicentis incalescentia magnam vim
ad accendendos animos audientium, vbi maxime grandia sunt,
in quibus occupatur vterque. Quis enim non praeberet assensum
oratori, qui pro auditore docendo, confirmando, et excitando
ita nititur, tanquam pro semetipso? Sed recipiamus nos, oportet,
ad euoluendam τοῦ συμφέροντος ideam, definiendamque natu-
ruram eorum, quae vilia esse possint. *Vtile* autem, tanquam
ποιητικὸν ἀγαθοῦ, generatim ego dixerim illud, quod, in se specta-
tum, est magnum, dignum, ac foecundum, quod deinde homi-
num commodis et indigentiae vere et semper potest inferuire, et
quod

quod denique ita comparatum est, vt sine illo vix vlla in re sal-
 vus esse valeat homo. Quo itaque sunt excellentiora, hominum-
 que commodis promouendis aptiora ea, de quibus verba facit
 orator; eo maior est vtilitas orationis, qua, qui nos audiunt, ad
 recte beateque viuendum instituuntur. Saepius τὸ συμφέρον, et τὸ
 συμφέρον proponit, tanquam ministerii sui scopum et metam,
 Paulus. Locus illustris est in Actis, cap. 20, v. 20. ὡς οὐδὲν ὑπεσει-
 λάμην τῶν συμφερόντων, τοῦ μὴ ἀναγρεῖλαι ὑμῖν, cui consona est alia
 vox Pauli, I. Cor. 7, v. 35. πρὸς τὸ ὑμῶν αὐτῶν συμφέρον λέγω, id est
 secundum Theodoretum: τὸ ἐντεῦθεν Φυόμενον ὑπαδείκνυμι κέρδος,
indico lucrum, quod inde prouenit. Vterque locus Pauli hortatius
 est, FRATRES OPTIMI. Nihil Paulus somnolenter intermisit, vel
 etiam fraudulentè subtraxit eorum, quae ad declarandam volun-
 tatem diuinam, admonendosque Ephesios et Corinthios aliquid
 facere poterant. Summam hic in Apostolo summo admiramur
 verecundiam, utpote qui, cum omnia diligentissime effecisset,
 nihil se neglexisse, tantummodo dicit.

Ast quaecumque sunt ista, quae ab oratore sacro tractanda, pro-
 prie et speciatim possunt vtilia esse audienti? Haec quidem, FRA-
 TRES, nostri saeculi petulantia non est, vt pro rostris sacris, ma-
 gno apparatu, dicatur de terrae centro, de loco inferni, de ange-
 lorum numero, de mundo optimo, de Aristotelis salute, et siquid
 est huius farinae, de quibus dogmatibus vniuersis intempestiua
 quondam erat peroratio. Sed quamuis non docte ab oratore in-
 sapiatur; tamen errare potest is in hoc, vt, dum vtilia proponit,
 vtiliora et magis necessaria negligat. Sunt, qui ex commentariis
 corradunt, qui ex indicibus sapiunt, quique omnia ex suo tan-
 tum ingenio et sensu metiuntur. Sunt, quos Christi pudet, quique,
 vt religionem, ad genium saeculi conformatam, protradant,
 nil nisi morum praecepta tradunt, et Christum, exemplaris tan-
 tum causa, nominant.

Nos

Nos ea praeprimis tractanda esse statuimus dogmata, quae nostrae religionis, nostrae fidei, nostraeque spei ἀρεσπολιν constituunt. Quae vero ista sint, non opus est multis verbis exponere, maxime apud eos, qui puriori religioni toti sunt addicti. Christus est lapis angularis, omnis salutis nostrae auctor, omnis melioris conditionis restitutor, summumque virtutis exemplar. Ergo si utilitatem et τὸ συμφέρον veritatis appetis? Ex Christo, veritate, disces. Si male actorum remissionem? ex Christo, inferni victore, accipies. Si salutem firmam et stabilem? ex Christo, Salvatore, habebis. Si tranquillitatem animi, si spem, si fiduciam, si constantiam? ex thesauris facti, pro nobis, λύτρον depromes. Si vitae beatæ regulas, atque morum institutionem? ex vita et moribus Christi deriuabis. Habemus igitur fontem, vnde omnes hauriamus, et vnde propinare is quoque debet, qui publice ad gregem Christi verba fundit.

Praeterea, cum quaedam religionis momenta non quidem veriora, at tamen magis pertinentia sint; diligenter providendum est oratori, ut statum moresque auditorum suorum rite habeat perspectos, utque iis proponat, non tam quae ipse, orator, aut rectius tenet, aut de quibus nuperrime cogitavit, aut de quibus facillime dici potest, sed ea doceat, in quibus male sunt informati auditores, ea commendat, quae ab auditore difficulter admittuntur, ea autem vituperet, et refecet, quae refecando sanantur, et vitione.

Non potest hic linea quaelibet commode describi. De iis tamen rebus, oportet, dicat orator, non de quibus ipse velit, sed de quibus debeat, quaeque tempori, loco, personis, et finibus apte conueniant. Ab homine profano, Isocrate, at summo dicendi artifice, hanc illius sententiam transferimus ad rem sacram: *ἄμα δὲ προσκρίνω, τούτους καλλίστους εἶναι τῶν λόγων, ὅτινες περὶ μεγίστων τυγχάνουσιν ὄντες — καὶ τοὺς ἀκούοντας πλείστα ὠφελοῦσι. Eas ego orationes*

ziones pulcherrimas esse, cenſeo, quae et maximis de rebus agunt
— et vtiliſſimae ſunt audientibus. Orat. Panegy. 1. Magnum
quoddam eſt onus, atque munus ſuſcipere, atque profiteri, ſe eſ-
ſe, omnibus ſilentibus, vnum, maximis de rebus, magno in con-
ventu hominum, audiendum. Sunt quaedam adeo indigna, vt
neque dici, neque audiri debeant.

§. 2.

De eo, quantum ſit dicendum, ita Plato apud Laërtium: μή
πλεῖω, μή δὲ ἐλάττω τῶν ἰκανῶν, id quod verbis Plinii, L. I. ep. 20.
hunc in modum interpretamur: Non minus non ſeruat modum,
qui infra rem, quam qui ſupra, qui adſtrictius, quam qui effuſus,
dicit. Itaque audis frequenter, vt illud immodice, et redundanter,
ita hoc ieiune, et infirme. Alius exceſſiſſe materiam, alius dicitur
non impleſſe. Aequè vterque, ſed ille imbecillitate, hic viribus, pec-
cat. Quod certe et ſi non limatioris, maioris tamen ingenii vitium eſt.
Duo ſunt igitur, quae in vitio ponuntur, et in quibus peccatur
ab oratoribus.

Sunt primo, qui ſupra rem, et effuſius dicunt, materiam-
que excedunt, hoc eſt: qui, vbi in dogma, aut morum praecep-
tum aliquid inciderint, omnem orationem ab orbe condito, et
lapſu Adami auſpicantur, qui, quicquid de hoc dogmate aut le-
gerint, aut audiuerint, aut meditati, aut ſuſpicati fuerint, cumu-
latiſſime effundunt, quique, ſi vel dicendorum aliquem modum
ſeruant, verboſiſſime tamen iſtud faciunt, et fruſtulatim omnia
exfecant. Equidem et alios audiui, de rebus maximis dicentes,
qui, quod figuras nimium expungebant, quod rerum ſimilitudi-
nes vltra id, in quo conueniunt, extendebant, omnem probatio-
nis vim, omne figurarum lumen, omnemque ſimilitudinis fru-
ctum perdiderunt. Non ſatis poſſum vobis, FRATRES, commen-
dare diligentiſſimam lectionem eorum, quae Longinus π. v. prae-
cipit,

cipit, neque etiam mihi possum temperare, quin, ex elegantissima MORI versione, ea recitem, quae Longinus c. III. de tumore, et parenthyrso pronunciat, quorum uterque materiam, modumque excedit, atque πλεον τῶν ἰκανῶν extrudit. Omnino tumor is virtutis adnumerandus videtur, quae difficillime cauentur. Nam quicumque sublimitatis adpetentes sunt, ii, nescio quo modo, dum eneruatae et ieiunae orationis reprehensionem fugiunt, ad tumorem deferuntur, freti illo: μεγάλως ἀπολιθαίνεν ἑμὰς εὐγενὲς ἀμύδιγμα. Graue peccatum generosum peccatum est. (Plinius, viribus peccare, maiorisque ingenii vitium dixit.) Sed elatio corporis aequae ac orationis, tum, cum immanis est, et mera species, vitiosa fit, ac nimirum contrarium vitium effecit. οὐδὲν γὰρ, Φασί, ἑξέστερον ἰδῆσθαι. Nihil enim, ut aiunt, hydropico aridius est. Enimvero tumor (saltem) superare vult sublimitatem; puerilis autem adfectatio ei plane contraria est, omnino illa humilis ac parui animi signum, et vere ignobile vitium. Quam ergo dicemus puerilem adfectationem? Nempe sententiam declamatoriam, quae propter malam scriptoris sedulitatem in frigus desinit. Prolabuntur autem in hoc vitium, qui, dum eximiam, politam inprimisque suauem esse orationem volunt, operoso ornatui adhaerescunt, et peruerso imitandi studio. Finitimum his est aliud quoddam commotae orationis vitium, (parenthyrsum Theodorus appellare solebat) quod inani et alieno tempore concitata atque immoderata commotione animi constat. Saepè enim, velut ebrii, nonnulli suo ipsorum affectu et declamatorio abripiuntur, non eo, quem res gignit, ideoque auditoribus tranquillè merito risum debent, cum apud sanos insaniant. Ita Longinus, cuius verba, quamquam prolixiora, apposite tamen hic volui repetere. Quid? quod apud artis peritos, qui et celeres motus animi suscipiunt, dubio caret, quod vnum adeo vocabulum, quod vnum saepe epitheton, quod vna interdum particula, non suo, aut malo loco, posita, omnem neruum orationis interciderè, omnemque aculeum possit retundere. Illud etiam in oratore

B

acci-

dere solet, ut, cum finis dicendi, *secundum Platonem*, semper sit penes audientem, ipse orator vel nesciat definire, vel vltima semper verba emungat et eluat.

Quod autem in vitiis orationis habendum sit, si quis orator aut plura, aut pauciora, quam par est, dicit, generatim Ciceronis malo, quam meis, exprimere verbis: *Qui aut tempus, quid, postulet, non videt, aut plura loquitur, aut se ostentat, aut eorum, quibuscum est, vel dignitatis, vel commodi rationem non habet, aut denique in aliquo genere aut inconcinnus, aut multus est, is ineptus dicitur.*

Peccat, et *ineptus est*, qui *πλείω τῶν ἰκανῶν*, plura, quam ratio exigit, loquitur his maxime nominibus: Qualis est is medicus, qui in aegrotantem, atque infirmum vnum omnem medicinam profundit? Nonne hoc supra rem, et effusus, et redundanter? Illi, qui audiunt, instituendi erant, non obruendi. Aut si virium est verbositate et loquacitate in dicente? Quotusquisque auditorum nostrorum istud patienter ferre potest, ut, quod per solidos pendendum erat, ipsis adnumeretur per obulos? vel quotusquisque eo pollet iudicii et acumine, et celeritate, ut numeros infinitos in suam summam statim possit colligere?

Sunt *Secundo*, qui *ἐλάττω τῶν ἰκανῶν*, quique infra rem, et adstrictius dicunt, atque materiam non adimplent, cuius rei plures esse possunt rationes. *Alius* enim orator, multa instructus doctrina, ne audientium intelligentiae nimium diffidere, aut in loquacitate vitium incidere videatur, male sedulus, omnes voces amputat, omnes sententias dimidiatas reddit, ita, ut non tam explicare, quam explicari ipse velit. Atque hic est ille tumor, quem in oratione reprehendit Longinus, cuiusque exemplum habemus expressum in Senecae epistolis, in Plinii Panegyrico, in Tertulliani scriptis omnibus etc. *Alius* contra ea orator infra rem dicit, materiamque non adimplet, ea de ratione, quia materiam, de qua dicit, nondum atigit, huiusque, quam inelaboratam relinquit, materiae amplitudinem intelligendo nondum fuit affectus. Ad hunc ora-

oratorem non tam pertinet dicere, quam discere, discere, inquam, quantum sit animo comprehendendum, et meditandum, priusquam rostra conscendere liceat. Illud equidem aperte profiteor, me tristitiae sensu vehementer affici, vbi oratorem, in largissima messe, video, nil nisi manipulos colligere, et, vbi ipsum in amplissima dicendorum materia, nil, nisi quotidiana, et vilissima quaeuis audio dicere. *κατάβηθι, descende*, acclamatum est Platoni, cum, vt poterat, pro Socrate apud Athenienses dicere vellet. Diog. Laërt. in vita Socratis. *κατάβηθι*, tu, inquam, qui non potes, quamuis velis, pro religionis dignitate verba facere, vel vt rectius statuam: Nunquam, mi homo, rostra conscende. Miserrima est conditio virorum eorum, qui et pessime dicunt, et pessime tacent. Atque ita peccant, et inepti sunt, qui in rebus, ac verbis vel plura, vel pauciora proloquuntur, quam par est, atque necessarium.

Quam vero sit difficile, in hoc seruando modo non peccare, et non ineptum esse, id ipsum exinde patere arbitror, quod ii, quos imitatio breuitatis decipit, cum se breues putent esse, nihilo minus longissimi sint, cum non pluribus quidem verbis, sed breuissimis verbis plures res dicant, quam necesse erat. Ita Cicero, de Inuent. Rhet. L. I. *Plerisque breuiter dicere videtur, qui ita dicit: Accessi ad aedes, puerum euocaui, respondit, quae suum dominum, domi negauit esse. Hic tamen si tot res breuius non potuit dicere, tamen, quia satis fuit dixisse, domi negauit esse, sit rerum multitudine longus. Quare hoc quoque in genere vitanda est breuitatis imitatio, et non minus rerum non necessariorum, quam verborum multitudine supersedendum est.* Si qua in parte, **FRATRES**, oratori opus est vsu callido, multaue sagacitate, et diuinatione, in eo certe est, vt tantum dicatur, vel non dicatur, quantum necessarium est, vel non est, vtque eadem sit mensura dandi, quae est accipiendi. Quos non possumus facere ex auditoribus nostris vel acerbos, vel segnes, ignorata et plane neglecta hac prudentia, quantum cui libet oporteat dici!

Videndum nunc est, *ad quos* dicat orator. Hominibus recitantur orationes, non parietibus, et subselliis, nisi fuerit expertus aliquis, qui dicit, idem fatum iniquum, quod Aristides quidam ex veteri disticho:

Χαίρειτ' Ἀρισίδου τοῦ ἑτάρου ἑπτα μαθηταί,

Τέσσαρες οἱ τοῖχοι, καὶ τρία συβέλια.

Gaudete Aristidis, oratoris, septem discipuli,

Quatuor parietes, et tria subsellia.

Est autem eorum, *ad quos* dicimus, non una aetas, non una conditio externa, non una in nos consensio, non una intelligentia, non una disciplina.

Praeceptorem hic habemus Paulum, Apostolum, qui ad Timotheum hic scribit verbis: *Seniorem ne saevius obiurges, sed hortare, ut patrem, juniores, ut fratres, mulieres natu grandiores, ut matres, juniores, ut sorores, cum omni castitate.* 1 Tim. 5, 1. 2. Eadem quoque postulat natura et indoles eius rei, in qua versamur, ut eorum, apud quos dicimus, diligentissime habeatur ratio.

Aetatum, ad quas locus Platonis, omnium autem maxime Pauli, quae allegauimus, monita sese referunt, atque vnde reliqua multa sponte fluunt, *aetatum*, inquam, *discrimina* haec sunt; ut *alii* ex iis, qui nos audiunt, aut sint *seniores*, iique vel prudentes, probi, et longo rerum usu exculi, vel etiam incompositi, obscuri, et obstinati; (Senectus enim annorum, non virtutis facit titulum!) aut ut *alii* sint *juniores* et *pares*, iique rursus vel boni et flexibiles, vel mali et effrenati. Habet autem quaelibet aetas hominum sua quaedam propria, tum in cogitando, tum in sentiendo, tum in aestimando. Omnia sunt in bono sene longe placatiore, firmiora, et magis despumata, quam in iuvene bono. Vbi igitur iuuenis delinquens edocendus, ibi senex commonefaciendus, vbi ille multis verbis, ibi hic paucis est excitandus, vbi ille commen-

datio-

datione, ibi hic recordatione virtutis, vbi ille ad cursum incipien-
dum, ibi hic ad eundem perficiendum est adhortandus. Cum
Senioribus, cumque iis, qui magistratum gerunt, et in dignita-
te sunt constituti, mihi rectius videtur de euiciendis vitiis esse de-
liberandum prudenter, quam exoptulandum pertinaciter. Ha-
bet ista deliberatio magnam efficaciam in conciliandis et deuin-
ciendis animis, atque facilius fidem habemus illis, qui cum ama-
bili quadam grauitate et *deuornti* ad nos accedunt, quam qui nos
furibundi inuadunt. Hominem esse, memento, quem admones
quemque ita debes admonere, vt possis emendare. *Non asperere,*
quantum existimo, non duriter, non modo imperioso delicta tollan-
tur; sed magis docendo, quam iubendo, magis monendo, quam
minando. Augustin. ep. 61. ad Aurel.

Gravius quicquam est forsitan statuendum in *juniores*, vtpro-
te qui plerumque obsequendi consilia et voluntatem admittunt,
et nanciscuntur ex auctoritate, et dignitate dicentis. Sobrie ta-
men distinguenda est ista in aetatem infirmam seueritas, ne is,
qui flecti poterat animus, vi frangatur, atque ne, quod ex inco-
gitantia ab homine iuniori factum est facinus, ab excogitatione
et obfirmata fronte profectum esse illico censeamus. Habet *Eu-*
sebius, in Hist. Eccl. L. III. c. 23. hanc narrationem: Iohan-
nes, Apostolus, iuuenem quendam ita tradiderat episcopo cui-
dam, vt ipsum institueret, et custodiret. Hic autem iuuenis, cum
negligentius ipsum haberet episcopus, fuga elapsus, post multa
crimina commissa, non latro solum, sed latronum dux erat fa-
ctus. Quod vbi rescituit Iohannes, in istos latrones se sponte con-
iecit, vtque ad ipsorum ducem duceretur, petiit. Quo impetra-
to, cumque senex in conspectum istius iuuenis venisset, hic non
potuit ferre lacrymas Iohannis, sed emendatus est. Quid pro
Onesimo, seruo profugo, apud Philemonem fecerit ipse Paulus,
non opus est, vt pluribus commemoremus. Multi, multi, in-
quam, patres, iique bene quidem animati, sed aequo seueriores,
B 3 quos

quos amiserant modo filios, quosque, si clementius cum ipsis actum fuisset, restituere poterant, ex nimia austeritate funditus perdidit. Quod ne nobis, patribus spiritualibus, et oratoribus sacris eueniat, summopere cauendum est. Pauli, Apostoli, praecepta haec sunt: *Fratres, etiamsi praeoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, υμεις, οι πνευματικοι, κατατιθετε τον τοιουτον, vos, qui spirituales estis, restaurate hunc ipsum*, id est secundum Theodoretum: *διορθωσε, συμπληρωτε, το ελλειπον αναπληρωστε, corrigite, confirmate, quod deficit, supplete*. Addit Paulus notanter et istud: *εν πνευματι πραοτητος, in spiritu lenitatis*. Gal. 6. 1. En aliud, idque pressius Pauli: *seruum Dei non oportet pugnare, sed placidum esse erga omnes, — ανεξιμαχον, tolerantem et malos, et mala, cum mansuetudine tamen erudientem eos, qui obstant, scilicet cuiuscunque illi fuerint aetatis*. 2. Tim. II, 24. 25. Sed de hisce satis!

Quae reliqua sunt in iis, ad quos dicimus, *discrimina conditionis externae, confessionis, intelligentiae, et disciplinae*, cum his, quae de aetatibus exposita sunt, eandem habent mentionem. Conclusio generalis haec esto Tullii: *Natura, usuque callido opus est oratori, ut sagaciter peruestiget, quid sui ciues, iique homines, quibus aliquid dicendo persuadere velit, cogitent, sentiant, opinentur, expectent. Teneat, oportet, venas cuiusque generis, aetatis, ordinis, et eorum, apud quos aliquid agit, aut erit acturus, mentes sensusque degustet*. Vitium non modo non effugiet, qui secus fecerit, sed in hoc etiam genere erit ineptus.

At, si quid coniiciendo valemus, obiici nobis posse, olfacimus, exempla Prophetarum, Apostolorum, vel ipsius Christi, qui duriter, et seuerissime exceperunt peccantes. Opponi nobis, videmus, auctoritates Ambrosii, Amphilochoii, et Chrysostomi, quorum primus Theodosium, imperatorem, propter caedem, in Thessalonicenses iracundius patratam, a templi ingressu prohibuit, quorum secundus, ut Christo, filio Dei, diuinitatem vindicaret, Arcadio, imperatoris filio honorem recusauit, et quorum

rum

rum postremus, Chrysoſtomus, Eudoxiam, Arianorum haereſi impenſius fauentem, pro roſtris male depinxit. Prouocatur ad Lutheri aliorumque virorum ſummorum facta heroica. Pungitur iſto enunciato diuino: *Maledictus, qui facit opera Dei negligenter.* Ier: 48, 10. Atque ita nos adoriuntur viri, optime alias animati.

Hac autem in cauſa ego mihi videor reſpondere poſſe hoc modo: Exempla prophetarum, apoſtolorum, ipſiusque Chriſti, vt et facta Lutheri, aliorumque heroica equidem ſtupefactus admiror, imitari non ſuſtineo. De Ambroſii, Amphiloſchii, atque Chryſoſtomi tenore, qui in rigorem tamen exiit, tunc volumus decernere, vbi ad exempla ventum erit in ſeſtione ſecunda. Vna voce et mente conſentimus etiam in eo: quod peccatis grauioribus, et libidini graſſanti, ſiue in regibus, ſiue in magiſtratibus, ſiue in ciuibus, animus imperterritus ſit opponendus. Intempeſtiuum foret et inexcusable illud ſilentium, vbi clamore opus eſt. At in eo diſſentitur: quaſi zelus non cum amore, quaſi indignatio non ſine iracundia, quaſi ſeueritas non ſine duritie eſſe, quaſi animaduerſio, et caſtigatio non vacare poſſit contumelia. Ita mecum, FRATRES, aeſtimateis: Hominem in leuiori errore haerentem, vt a bona mente plane alienum, incogitantem, vt obſtinatum, malumque habere vt deſperatum, et nullius iudicii eſt, et ſummae iniquitatis. An noſmet ipſi nulla in re aut erramus, aut incogitantes ſumus aut mali? Quomodo nobiſcum agi velimus? Arboſem dignitatis decorticare, eſt obſequii fructus ſimul perdere. Neque etiam potes affirmare, quod nihil intentatum reliqueris, quodque omnia fueris expertus, niſi a lenitate et manſuetudine proceſſeris ad grauitatem, atque ſeueritatem. Nunquam in cauſa iuſta aliquid eſt iniuſte committendum, vtpote quae impotentia magna eſt. Emollire, non collidere, intendere, non diſrumpere, vulnera ſanare debet orator, non diſtrahere. *Maledictus eſt, qui facit opus Dei negligenter.* Aſt nonne opus Dei imprudenter, immoderate, iracunde, acerbe, inique, iniuſte facere, eſt negligenter

ter facere, et ἀσελῶς? Palam loquor, et in secreto arguo, aures omnium pulso, sed conscientias quorundam conuenio. Si dicerem, tu adulter, corrige te; primo forte dicerem, quod nescirem, forte, quod temere audieram, suspicarer. Non dico: Tu adulter, corrige te, sed: quisquis in hoc populo adulter es, corrige te. Publica est correptio, sed secreta correctio. Scio, quia ille, qui timucrit, corrigit se. Augustinus ferm. XVI. de verbo Domini. cf. Ioannis Olearii Dissert. de Correptione concionatoria, Lipsiae habita, atque recusa.

Paucissimi sunt certe oratores, quos ignis, ex oculis modeste emicans, quos frons, ad seueritatem contracta, quos vox plena et feriens, quos dignus in ore rubor, quos dignus iste suus, Cic. de Orat. L. II. quosque totius denique corporis habitus ita commendat, vt tonitrua, vt fulmina orationis possint emittere. At tamen quid ipsa tonitrua? nonne fertilitatis ministri? Quid fulmina? nonne ignis purissimus? Gladio opus est militi, acuto quidem, sed non venenato. Videamus, itaque, FRATRES, in omni oratione, maxime vero ἐν ἐλέγχῳ καὶ ἐν ἐπιανορθώσει, atque animaduersionibus, quid, quantum, et ad quos dicamus.

§. 4.

Ad scribendi finem properandum est. Quando, πηνίκα, ali- quid dicendum sit? μήτε πρῶτέρῳ, μήτε ὑστέρῳ, neque prius, neque posterius, quam ratio, tempus, ordo, et circumstantiae exigunt. Plurimus vsus fuit huius praecepti in orationibus forensibus, a quibus tamen nostrae maxime differunt. Nos iam elaborabimus in eo, quod ad rem sacram nostram attinet. Breuiter hoc fieri posse arbitramur sequenti modo:

Primo igitur atque generatim, cum omnis oratio ad naturam indolemque eius rei, de qua dicitur, exprimi debeat, in
omni

omni construenda oratione ipsam quoque, oportet, sequamur naturam formatricem, nihilque vel prius, vel posterius dicamus, quam quando ipsa natura, vt illud dicatur, praecipit. Quenam in conformando corpore humano pars prima? Pesne, an manus? Stomachusne? an crines? Cor, tanquam punctum saliens, caputque formantur partes priores et potiores, cum e contrario dentes serius nascantur, septimo anno decidant, et denuo renascantur. Nostis, quo haec collineet commemoratio dentium, et dentitionis tarditas. Eundem ordinem in animalibus, arboribus, floribus, et metallis tenet natura, vt a primordiis opus suum exordiat, et ipsa metalla excoquat. Vt itaque orator nil prius, nilque, quam par est, posterius ponat, sequenda est ipsi eadem lex naturae, vt ex principiis indubitatis procedat, vt lumen ab lumine accendat, vt materiam dicendi enucleet, vtque a veritatis puncto saliente, et a capite reliqua membra orationis sponte effluant, ac nutriantur, et corroborentur. Atque exinde, cum membra orationis, inepta sedulitate, aliter nectantur, quam natura ipsa disposuit, omne hiulcum, obscurum, et infirmum orationis originem suam habet. Exinde in genere τὰ πρῶτα καὶ ἕστερα, neque nostrum est, excogitare, qua in parte corporis humani aut membrum quodlibet disponendum sit, aut nervus annectendus, aut vena infuenda, sed videndum est, qua ratione disposuit, et distinxit, et ordinavit ipsa natura. Summum enim artificium hoc est, quod naturam pressissime refert.

Secundo, et speciarim, quando, aliquid sit vel dicendum, vel non dicendum, intelligi potest ex institutionibus oratoriis, et dicendi magistris. Quamuis enim, arbitro Cicerone, eloquentia non ex artificio, sed artificio ex eloquentia natum sit, ipsum tamen artificio non est eiciendum. Id quod ita paucis verbis explicamus:

C

Omne

Omne nostrorum oratorum sacrorum artificium pendet plerumque a praeceptis, quae vocantur, homileticis, quibus instructi vel tincti statim accedunt ad dicendum. Statuimus nos pretium suum his institutionibus, hac tamen lege: ut oratorem optimum eligamus praeceptorem, quae cautio prima est, et infinitae utilitatis, utque sagaciter caueamus, ne iuremus in verba magistri, ac ne istud illico recrum habeamus, quod quondam didicerimus. Melius forsitan consultum fuisset nobis, *Fratres*, si ad praecepta philosophica, et studia humanitatis, si ad Ciceronem, ad Quintilianum, ad Longinum, ad Hermogenem, si ad Chrysostomum et Lutherum, si ad ipsum usum, tanquam optimum dicendi magistrum, fuisset delegati, ita, ut ingenitam nobis vim indagare et *ἀνακωμωγῆν*, utque istos, quos habebamus, lacertos mouere didicissemus mature, cum contra ea iisdem viribus nunc peccemus, quibus rem christianam efficacissime poteramus promouere. Memini, ex ore GELLERTI, Praeceptoris, me facpius audire hoc monitum: *Longe operosius, o Commilitones, elaboramus in eo, ut naturam deseramus, quam ut ipsam sequamur ducem.* Arte opus est, non artis tintinnabulis.

At quando igitur hoc, non aliud, quando breuius, vel copiosius aliquid dicendum? quando his, non aliis, rationibus, quando hac, non alia similitudine, quando hoc, non alio lumine, vel umbra, quando hoc, non alio, vocabulo utendum? quando verbis propriis opus est? quando figurata admittitur oratio? quando docendam, interrogandum, exclamandum, suspirandum, incalescendum, extupescendum? quando debet exsurgere, quando remissior esse oratio? Si qui sint, qui ad haec omnia sibi videantur respondere posse ex praeceptis puris homileticis, istos, utpote in causa desperata, missos facimus. Sed quid denique? et quis igitur orator? Si oratorem perfectum, et omnibus numeris absolutum exposcimus? *Vidi ego disertos quosdam, eloquentem adhue*

ad huc neminem. Si oratores probabiles? si prudentes? si moderatos? si pios? et quos pectoris innocentia commendat? Eos in VOBIS, FRATRES, et habeo, et habere volo, atque audire.

Quod reliquum est, equidem mihi, tum *de iis rebus*, quae vtilis esse possunt, tum *tantum*, quantum iam satis est, tum *ad eos*, ad quos oportuit, tum *in ea quoque opportunitate*, videor scripsisse, ut cum ad dicendum vos euocarem, simul etiam interpretarer, quid sit: *recte dicere*. Valet, FRATRES, in spiritu sancto per Iesum Christum, meque ut amamini, amare pergite.

Torgaviae, Idibus Februarii, MDCC. LXXV.

94 A 7368

ULB Halle
002 928 582

3

10 17

